

Maciej Godlewski

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

THE IMPORTANCE OF THE WRITINGS OF MARY BAKER EDDY FOR FOLLOWERS OF CHRISTIAN SCIENCE

ABSTRACT

Christian Science is a set of beliefs and practices belonging to the metaphysical family of 19-century religious movements. It was developed in 1866 in New England by Mary Baker Eddy (1821–1910), who argued in her writings that sickness is an illusion that can be corrected by prayer alone. Eddy was a radical Christian thinker, discoverer and founder of Christian Science, a pastor, an author, a pioneer in the recognition of mind/body connection and target of both admiration and scorn from such eminent contemporaries as Mark Twain. First published in 1875 and sold in more than ten million copies, *Science and Health with Key to the Scriptures* has a 140-year history of healing and inspiration for millions of Christian Science students. Few years ago, named one of "75 Books by Women Whose Words Have Changed the World". It became Christian Science canonical text, along with the Bible.

Key words:

Christian Science, Mary Baker Eddy, Science and Health with Key to the Scriptures, Christian Science Monitor, spiritual healing.

Geneza powstania Nauki i zdrowia z Kluczem do Pisma świętego

Dla wyznawców założonego w 1879 r. w Bostonie przez Mary Baker Eddy (1821–1910)¹, ruchu Chrześcijańskiej Nauki (*Christian Science*), pisma

¹ Wówczas jeszcze Mary Patterson (z domu Baker), nazwisko Glover nosiła przez kilka lat po śmierci na żółtą febrę w 1844 r. swojego pierwszego męża, z nazwiska Patterson zrezygnowała po ogłoszeniu w 1873 r. rozwodu z winy drugiego jej małżonka, dentystry dr. Pattersona, nazwisko Eddy dodała po wstąpieniu w 1887 r. w trzeci związek małżeński z jednym ze swoich uczniów, Gilbertem Asą Eddym, który zmarł w 1882 r.

założycielki mają charakter kanoniczny. Każda z jej wydanych drukiem prac, traktowana jako autoryzowana literatura Pierwszego Kościoła, Chrystusa, Naukowca w Bostonie, Massachusetts², a zwłaszcza najważniejsze dzieło jej życia, po raz pierwszy opublikowane w 1875 r., wielokrotnie poprawiane i uzupełniane jeszcze za życia Założycielki wspomnianej denominacji przez nią samą, noszące tytuł *Nauka i zdrowie z Kluczem do Pisma świętego* (pierwsze wydanie polskie: Boston 1969), nazywane przez wyznających Chrześcijańską Naukę, w ślad za autorką *Podręcznikiem Chrześcijańskiej Nauki* (*Christian Science Textbook*), zajmuje miejsce szczególne.

Do napisania tej pozycji doprowadziło Eddy dwadzieścia lat ciężkich osobistych doświadczeń i cierpień, kłopoty zdrowotne i wyczerpanie nerwowe. W swoich poszukiwaniach zwróciła się ona do Phineasa Parkhursta Quimby'ego, uzdrowiacza ze stanu Maine, który umocnił jej przekonanie, że przyczyna choroby leży w umyśle. „W ewangelii dostrzegła nowe światło w wyniku uzdrowienia, które nastąpiło po ciężkim wypadku w 1866 r.; uzdrowieniu temu przypisała chwile głębokiego oświecenia, którego doznała, czytając w ewangelii Mateusza opis jednego z uzdrowień Jezusa”³. Po latach, w taki oto sposób Eddy opisała zdarzenie, które stało się punktem zwrotnym w jej życiu: „To krótkie doświadczenie zawierało w sobie przeblysk wielkiego faktu, który od tej chwili próbowałam uprzystępnąć innym w sposób zrozumiały, mianowicie, że Życie jest w Duchu i z Ducha; i że Życie to jest jedyną rzeczywistością istnienia”⁴. Efektem niemal dekady jej osobistego studium nad Biblią było opublikowanie w 1875 r. *Nauki i zdrowia*. „Eddy uważała swe dzieło za wykład „nauki”, która stanowiła fundament czynów Jezusa i metody, które pozwalała te czyny powtarzać”⁵.

² Oficjalna nazwa Kościoła brzmi: The Mother Church, The First Church of Christ, Scientist, in Boston, Massachusetts, USA. Rodzajnik „The”, zgodnie ze *Statutem Kościoła Matki*, autorstwa Eddy, zarezerwowany jest tylko dla centrali ruchu w Bostonie. Pozostałe kościoły lokalne nie używają go, stąd w nazwie można spotkać takie przykłady jak: Second Church of Christ, Scientist, in Los Angeles (bez The Second).

³ S. Gottschalk, hasło *Mary Baker Eddy*, [w:] *The Encyclopedia of Religion* (Ed. M. Eliade), Vol. 5, Nowy Jork 1986, s. 29-31 (tłumaczenie nieautoryzowane na potrzeby wewnętrzne Stowarzyszenia Chrześcijańskiej Nauki w Warszawie).

⁴ M. B. Eddy, *Miscellaneous Writings*, Boston 1897, s. 24.

⁵ S. Gottschalk, hasło *Mary Baker Eddy* w: *The Encyclopedia of Religion* (Ed. M. Eliade), Vol. 5, Nowy Jork 1986, s. 29-31 (tłumaczenie nieautoryzowane na potrzeby wewnętrzne Stowarzyszenia Chrześcijańskiej Nauki w Warszawie).

Początkowo książka nosiła tytuł *Nauka i zdrowie (Science and Health)*⁶, wydano ją w jednym tomie własnym sumptem w nakładzie tysiąca egzemplarzy, by w wydaniu trzecim z 1881 r. rozbudować do dwóch tomów, po czym powrócono do wydań jednotomowych. W szóstym wydaniu z 1883 r. dodano *Klucz do Pisma świętego (Key to the Scriptures)*, który już na zawsze stał się częścią składową tej pozycji. W *Kluczu* znalazły się 4 rozdziały, z których 3 są autorstwa Mary Baker Eddy (a czwarty odwołuje się do uzdrawiającej mocy słów przez nią napisanych). Wspomniane rozdziały to: dwa rozdziały egzegetyczne, tj.: *Genesis*, gdzie autorka podaje swoją interpretację stworzenia człowieka i wszechświata jako całkowicie duchowych, zaprzeczając istnieniu materii jako nierzeczywistej, jak również rozdział *Apokalipsa*⁷, w którym prezentuje pogląd, iż w ostateczności materialne wierzienia w grzech, chorobę i śmierć zostaną pokonane przez duchowe zrozumienie objawione przez Chrześcijańską Naukę i gdzie *Nauka i zdrowie* została w rozdziale 10 Apokalipsy Św. Jana przedstawiona jako otwarta książeczka w ręku anioła zstępującego z nieba, odzianego w obłok, którą niebiański posłaniec kazał na Patmos zjeść Janowi⁸. Kolejny rozdział z *Klucza do Pisma świętego*, to *Glosariusz*, czyli słownik terminów z ich duchową interpretacją zaproponowaną przez autorkę. I tak na przykład, prezentuje ona tam 7 synonimów Boga: Zasada, Duch, Dusza, Umysł, Życie, Prawda, Miłość,

⁶ Nazwa koncentruje się na dwu aspektach: tym, że Christian Science ma być nauką i demonstrować naukowo metodę uzdrawiania, tytuł pochodzi z XIV-wiecznego tłumaczenia Biblii Wycliffe'a, gdzie Lk 1,77 zawiera frazę „science and health” (cyt. za: I. Ferguson & H. Frederick Vogel, *A World More Bright: The Life of Mary Baker Eddy*, Boston 2013, krytycy ruchu raczej mówią o zapożyczeniu z niepublikowanych rękopisów Phineasa Parkhursta Quimby'ego, którego pacjentką autorka była w latach 50. i 60. XIX w.

⁷ Całkowicie odmienną, subiektywną i nie w pełni ortodoksyjną interpretację tej księgi biblijnej, lecz będącą następstwem logicznym procesu pewnego rodzaju deifikacji Eddy po jej śmierci zaprezentowano w wydanej w 1992 r. przez Kościół książce Blissa Knappa, jednego z bezpośrednich uczniów Eddy, zatytułowanej *The Destiny of The Mother Church*, gdzie Założycielka uznana została niemalże za drugiego Chrystusa, który to pogląd sama Eddy za życia gwałtownie odrzucała. W 1895 r. zapytana czy pojmuje siebie jako drugiego Chrystusa, odpowiedziała; „Nawet to pytanie mnie szokuje. Nie było, nie jest i nie będzie innego jak tylko jeden Bóg, jeden Chrystus, jeden Jezus z Nazaretu” (M. B. Eddy, *Pulpit & Press*, Boston 1923, s. 74).

⁸ Ap 10,10, interpretacja Eddy tego wersetu przedstawiona jest w *Nauce i zdrowiu* na stronie 559: „Śmiertelnicy, bądźcie posłuszni niebiańskiej ewangelii. Weźcie boską Naukę. Studiujcie ją, rozmyślajcie nad nią. Będzie ona zaprawdę słodka, gdy skosztujecie ją po raz pierwszy i gdy was uzdrowi; ale nie szemrajcie przeciwko Prawdzie, jeśli jej trawienie okaże się gorzkie”.

podaje także nową interpretację tradycyjnych chrześcijańskich terminów, takich, jak np.: niebo, piekło, diabeł, aniołowie, kościół, chrzest⁹. Od 1902 r. ostatni rozdział, zatytułowany *Owoce (Fruitage)* zawiera 100 stron świadectw uzdrowień duchowych i fizycznych dzięki Chrześcijańskiej Nauce z ostatnich lat XIX i początków XX w. nadesłanych przez czytelników do Bostonu.

Zgodnie z danymi Kościoła, publikowanymi na własnym portalu www.christianscience.com do tej pory sprzedano ponad 10 mln egzemplarzy tej publikacji. Informacja ta znajduje się także na obwolutach najnowszych wydań tej książki. Z szacunkami tymi nie zgadzają się krytycy ruchu, zarzucając, że pozycja ta nigdy nie pojawia się na liście bestsellerów nie tylko opinotwórczego magazynu *Publishers Weekly*¹⁰, lecz nawet w zestawieniach najlepiej sprzedających się pozycji książkowych prezentowanych na stronie wydawanego pod patronatem Kościoła międzynarodowego dziennika *Christian Science Monitor*¹¹. Eddy niemalże do końca życia pracowała nad tekstem *Nauki i zdrowia*. Czasami wprowadzane zmiany związane były z zamianą kolejności wyrazów, dodawaniem cytatów czy nowych pojęć lub odwołań do innych autorów, znacznie częściej jednak obejmowały one wprowadzanie nowych akapitów czy wręcz całych rozdziałów. Ostatnie poprawione przez nią wydanie, ukazało się drukiem w 1907 r. i od tej pory stanowi tekst kanoniczny, na którym opierają się wszelkie wydania w języku angielskim i tłumaczenia obcojęzyczne. Dla zachowania czystości przekazu i możliwości sprawdzenia tekstu oryginalnego oraz poprawności tłumacze-

⁹ Ciekawym rysem jest całkowite „odmaterializowanie” tradycyjnego pojmowania tychże terminów. W materiałach informacyjnych dla osób zainteresowanych wyznaniem (*Pytania i odpowiedzi na temat Chrześcijańskiej Nauki*, wyd. polskie, Boston 1978, s. 7-8) można znaleźć m.in. następujące sformułowania: „Dla nas niebo i piekło to nie miejsca, a stany myśli. Ludzie doświadczają swego własnego nieba lub piekła właśnie tutaj w zależności od tego, czy przylegają ściślej do miłości Boga lub też, czy popadają w zamęt i udrękę materialności prowadzącej donikąd”.

¹⁰ C. Fraser, *God's Perfect Child*, Nowy Jork 1999, s. 406.

¹¹ *Christian Science Monitor*, siedmiokrotny zdobywca nagrody Pulitzera za rzetelne dziennikarstwo, założony przez Eddy w 1908 r., od 28 października 2008 r. ukazuje się, jako jeden z pierwszych dzienników amerykańskich, jedynie w wersji elektronicznej w kilku formatach: codzienne krótkie wiadomości, pełne wydanie gazety online, wydanie na bezprzewodowe urządzenia przenośne. Jedynie raz w tygodniu najciekawsze artykuły wydawane są, jako międzynarodowy tygodnik, w wersji drukowanej i rozsyłane do subskrybentów, do których zaliczają się środowiska akademickie, naukowo-badawcze, think-tanki, jak również indywidualni czytelnicy na całym świecie. Ciekawym konceptem Eddy było wprowadzenie do tytułu nazwy *Christian Science* przy niemal całkowitej nieobecności (poza jednym krótkim artykułem) problematyki religijnej na łamach tego dziennika.

nia, przyjęto zasadę, że tekst angielski zawsze znajduje się po przeciwległej stronie tłumaczenia, co powoduje, że dzieła Eddy są dwukrotnie grubsze w wydaniach tłumaczonych na języki obce. Kościół Matka powołuje w poszczególnych obszarach językowych specjalne zespoły, złożone z oddanych wyznawców posługujących się biegle językiem angielskim, którzy podejmują prace tłumaczeniowe trwające latami. Później niezależne gremia, mianowane przez centralę w Bostonie, również złożone z oddanych i dobrze wykształconych, w tym w zakresie filologii, wyznawców, weryfikują poprawność tych przekładów. Nie oznacza to jednak, że praca jest zakończona. Co jakiś czas podejmuje się próby udoskonalenia tłumaczeń. Na przykład w pierwszej dekadzie XXI w., wyznawcy posługujący się językiem hiszpańskim i niemieckim otrzymali całkowicie nowe (tj. niebędące poprawioną wersją dotychczasowych) tłumaczenia *Nauki i zdrowia*, gdzie zastosowano także nowsze przekłady biblijne. Publikacje te wydawane są tylko w Bostonie i dystrybuowane kanałami kościelnymi, z których najskuteczniejszym są Czytelnie Chrześcijańskiej Nauki, jak również za pośrednictwem sklepu na stronie internetowej www.spirituality.com oraz poprzez portale wydawnicze i antykwaryczne (Amazon czy Barnes & Noble). Publiczne odczyty czy udział w targach książki lub dzielenie się wyznawców literaturą w sytuacjach codziennych (pralnie samoobsługowe, poczekalnie, podróże pociągiem czy samolotem) to równie skuteczne sposoby propagowania idei Mary Baker Eddy i książek jej autorstwa.

Mary Baker Eddy: Autorka, Odkrywczyni, Założycielka, Przewodniczka, Pastor

Autorytet Eddy, jako osoby, która przekazuje posłannictwo Prawdy, jest nie do przecenienia. Nosi ona szereg tytułów, które sama przyjęła bądź zostały jej nadane przez wyznawców. Nazywana ona była *Matką (Mother)*, z czego otwarcie szydził Mark Twain¹². Tytuł ten był jednym z ulubionych przez Eddy¹³ i często stosowany przez jej współpracowników i personel zamieszkiwanych przez nią w latach 1889-1910 domów w stanach Massachu-

¹² M. Twain, *Christian Science*, Nowy Jork 1903 oraz jego sarkastyczne artykuły z 1901 r. w *North American Review*.

¹³ Niewątpliwie związane to było także z ciepłymi stosunkami, jakie łączyły kobiety w rodzinie Bakerów, w tym Mary z matką, w przeciwieństwie do szorstkich relacji z ojcem, Markiem, zagorzałym zwolennikiem kalwińskiej teorii predestynacji. Także centralny Kościół w Bostonie nazwała Kościołem Matką.

setts i New Hampshire¹⁴. Termin ten zaczerpnięty został prawdopodobnie z doktryny Shakersów¹⁵. Mnogość ataków na samą Eddy przyczyniły się do rezygnacji Założycielki z tego tytułu, czemu dała wyraz w *Statucie Kościoła Matki*¹⁶ na rzecz bardziej neutralnego terminu *Przewodniczka (Leader)*. Zawsze podkreślała, na drodze zrozumienia boskich prawd, że jest ciągle chętna uczennicą Zbawiciela¹⁷. Podkreślała, by naśladować ją jedynie w takim stopniu, w jakim ona naśladowuje Chrystusa¹⁸. Stefan Zweig wskazywał na mentalne przyczyny swego rodzaju gigantomanii nieatrakcyjnej, doświadczonej przez los kobiety-samouka o niewątpliwie charyzmatycznym usposobieniu¹⁹.

Jest ona *Odkrywczynią* Chrześcijańskiej Nauki, ponieważ po swoim wypadku w 1866 r. dokonała odkrycia boskich praw uzdrawiania, które nazywała *Chrześcijańską Nauką (Christian Science)*²⁰. Sama Chrześcijańska Nauka została nie stworzona, zdefiniowana czy zaproponowana przez Eddy, lecz właśnie odkryta przez nią w 1866 r. po nieszczęśliwym wypadku na ob-

¹⁴ Są to historyczne posiadłości i domostwa zarządzane obecnie przez prywatną organizację pod nazwą The Longyear Museum (<http://www.longyear.org>), która organizuje zwiedzanie poniższych obiektów: Concord, New Hampshire, gdzie Eddy mieszkała w latach 1889–1892 oraz Chestnut Hill, Newton, Massachusetts, gdzie spędziła ostatnie lata życia (1908–1910).

¹⁵ Shakers, w wersji spolszczonej „szejkersi”, to wspólnota religijna o charakterze kwakerskim, działająca dość dynamicznie w Nowej Anglii na w XVIII i początku XIX w. (obecnie na wymarciu), założona przez „Matkę” Ann Lee, która została uznana przez wyznawców za żeńską manifestację Boga, podczas gdy Jezus był Jego męskim przejawem. Wspólnota ta, o charakterze typowo rolniczym, kierowana była przez kobiety.

¹⁶ M. B. Eddy, *Statut Kościoła Matki (Manual of The Mother Church)*, Boston 1990, s. 64.

¹⁷ M. B. Eddy, *Nauka i zdrowie*, Boston 1969, s. ix:15-18: „Dzisiaj autorka, jakkolwiek cieszy się pewnym postępem, uważa siebie wciąż jeszcze za chętną uczennicę u niebiańskich wrót, czekająca na Umysł Chrystusa”.

¹⁸ M. B. Eddy, *Message for The Mother Church, 1902*, Boston 1902, s. 4: „Naśladowujcie swoją Przewodniczkę tylko w takim stopniu, w jakim ona naśladowuje Chrystusa”.

¹⁹ S. Zweig, *Mental Healers: Franz Anton Mesmer, Mary Baker Eddy, Sigmund Freud*, Lexington 2012.

²⁰ Krytycy uważają, iż idee jej zostały w większości zaczerpnięte z nauczania Phineasa Parkhursta Quimby’ego, który stosował sugestoterapię, elementy hipnotyzmu i leczenia wiarą. Bogata literatura na ten temat zdominowała dyskusje odnośnie oryginalności myśli Eddy na przełomie XIX i XX w., po opublikowaniu rękopisów dzieł Quimby’ego i jego najbliższych uczniów w latach 20. XX w. okazało się, iż wpływy te nie są tak znaczące jak początkowo sądzono. Kontrowersjom sprzyjało jednak minimalizowanie kontaktów Mary Patterson z P. Quimbyem przez nią samą i jej zwolenników w procesie tworzenia zrębów Kościoła Chrześcijańskiej Nauki i zrębów jej teologii.

łodzonym chodniku w jednym z miasteczek w Nowej Anglii. Odkryła ona — zgodnie z przekonaniem członków ruchu — sposób, w jaki uzdrawiał Jezus i apostołowie. Celem powołanego do istnienia 1879 r. w Bostonie związku religijnego było „zorganizować Kościół przeznaczony do upamiętnienia słowa i czynów naszego Mistrza [Jezusa Chrystusa — przypis mój], Kościół, który powinien przywrócić pierwotne chrześcijaństwo i jego utracony element uzdrawiania”²¹.

Jest także *Założycielką*, ale nie systemu filozoficzno-religijnego, gdyż ten został przez nią odkryty, ale instytucji, jaką jest Kościół Chrześcijańskiej Nauki. Jest *Autorką*, samą tak często się określając z kart swoich publikacji. Nosi tytuł *Pastora* swojej kongregacji. Do dziś przemawia jako *Pastor Emeritus*²² (po tym jak ogłosiła, że likwiduje służbę kaznodziejską i miejsce to zajmuje podwójny i nieosobowy pastor, jakim jest Biblia i jej Podręcznik).

Gdy potrzebujemy wsparcia duchowego, pomocy fizycznej w rozwiązywaniu problemu zdrowotnego, wówczas, będąc Chrześcijańskimi Naukowcami, indywidualnie podejmujemy próbę „wypracowania”, przez samodzielną modlitwę i studiowanie pism kanonicznych, uzdrowienia. Gdy się to przedłuża lub nie ma wystarczających efektów, wówczas prosi się o pomoc praktykującego, który cały swój czas poświęca na tego rodzaju „świętą pracę”. Zazwyczaj praktykujący²³ nie odwiedza pacjenta w domu czy szpitalu, lecz następują kontakty telefoniczne lub mailowe. Wtedy najczęściej, obok zapewnień o boskiej opiece i przekazaniu prawd o nierzeczywistości materii i realności Ducha, harmonii i zdrowia, praktykujący zaleca przestudiowanie fragmentów z Biblii i pism Eddy.

Eddy jest także *Autorką* nie tylko tekstów o charakterze prozatorskim, lecz również wielu publikowanych i niepublikowanych utworów poetyckich. Siedem z nich znalazło się w oficjalnym *Śpiewniku Kościoła (Christian Science Hymnal)* liczącym 429 utworów w wersji podstawowej i 32 w *Suplemencie* opublikowanym w 2011 r. Ułożone zostały one, poza pierwszym hymnem (tzw. Doksologią), w kolejności alfabetycznej. Na pytanie jak ważne są hymny autorstwa Eddy, niech odpowiedzią będą wytyczne wielokrotnie

²¹ M. B. Eddy, *Statut Kościoła Matki*, Boston 1990, s. 17.

²² Tuż po uformowaniu się pierwszej struktury eklezjalnej, w 1881 r. Mary Baker Eddy, na prośbę swoich zwolenników, poddała się wyświęceniu na pastora tego wyznania.

²³ Obecnie szacuje się, że – zgodnie z danymi publikowanymi, co miesiąc w *Christian Science Journal* – na świecie jest około 3 tysięcy praktykujących i są to w większości osoby płci żeńskiej, podobnie jak większość wyznawców.

wznawianego i uzupełnianego *Podręcznika dla Czytających* z 1981 r.²⁴, gdzie przywołano jeden z listów Eddy do Zarządu jej Kościoła: „Dobrą rzeczą byłoby odczytanie i śpiewanie jednego z moich hymnów w każdą niedzielę. To uduchowi myśl zebranych i jest bardziej potrzebne w kościele niż cokolwiek innego”.

Niektóre jej wczesne publikacje stały się elementami innych książek, jak np. *Science of Man* weszła w skład *Nauki i zdrowia* jako część rozdziału *Rekapitulacja*. Z książki tej uczyła swoich uczniów podczas 12-dniowych kursów uzdrawiania. Inne, drobniejsze prace, zebrano jako *Pisma rozmaite* czy *Pierwszy Kościół Chrystusa, Naukowca, i pisma różne*. Ostatecznie przyjęto, jeszcze za życia Eddy, zasadę wydawania jej prac w następujących zbiorach:

- *Science and Health with Key to the Scriptures* (Nauka i zdrowie z Kluczem do Pisma świętego);
- *Retrospection and Introspection* (Retrospekcja i introspekcja);
- *Manual of The Mother Church* (Statut Kościoła Matki);
- *Miscellaneous Writings 1883–1896* (Pisma rozmaite 1883–1896);
- *The First Church of Christ, Scientist, and Miscellany* (Pierwszy Kościół, Chrystusa, Naukowca, i pisma różne);
- *Unity of Good* (Jedność dobra);
- *Pulpit and Press* (Kazalnica i prasa);
- *Rudimental Divine Science* (Podstawy boskiej Nauki);
- *No and Yes* (Nie i tak);
- *Christian Science versus Pantheism* (Chrześcijańska Nauka w opozycji do Panteizmu);
- *Message to The Mother Church for 1900* (Orędzie do Kościoła Matki na rok 1900);
- *Message to The Mother Church for 1901* (Orędzie do Kościoła Matki na rok 1901);
- *Message to The Mother Church for 1902* (Orędzie do Kościoła Matki na rok 1902);
- *Christian Healing* (Chrześcijańskie uzdrawianie);
- *The People's Idea of God—Its Effect on Health and Christianity* (Ludzka idea Boga – jej wpływ na zdrowie i chrześcijaństwo).

²⁴ *Handbook for Readers*, Boston 1981, s. 29-30.

Kanoniczny charakter dzieł Mary Baker Eddy dla wyznawców Christian Science

Wcześniej, bo już pod koniec XIX w., przystąpiono do wprowadzania numeracji stron i linijek w dziełach Eddy na wzór Biblii (w Biblii numeruje się wersety, w *Nauce i zdrowiu* każda linijka ze słowami Eddy podlega numeracji), co umożliwiło sprawniejsze posługiwanie się jej publikacjami, odnajdywanie tekstów i sprawiało wrażenie (także w warstwie edytorskiej) podobieństwa do Biblii. Od tamtego czasu zazwyczaj wydaje się serie dzieł Eddy i Biblii w określonej ujednoczonej szacie graficznej²⁵. Rozpoczęto także tworzenie konkordancji do *Nauki i zdrowia*²⁶ na wzór konkordancji biblijnych tak popularnych w protestanckiej części społeczeństwa amerykańskiego. Później powstała konkordancja do pozostałych, poza Podręcznikiem Chrześcijańskiej Nauki, prac Eddy. Obecnie są już wersje na nośnikach elektronicznych (płyty CD) czy wersje online (Concord Online). Niezbędne są one do indywidualnego studiowania, wyszukiwania potrzebnych lub nie w pełni zapamiętanych haseł, jak również do przygotowywania przez Pierwszego Czytającego tematów i zawartości czytań na środowe nabożeństwa dziękczynne (*Wednesday Testimony Meetings*), gdzie pierwsza połowa spotkania obejmuje właśnie czytania z Biblii i *Nauki i zdrowia* na wybrany (nieogłaszany nigdzie wcześniej) temat, a część druga to czas przeznaczony na publiczne dzielenie się zebranych (nie tylko członków Kościoła) swoimi doświadczeniami ze studiowania tej Nauki, świadectwami uzdrowień i przemyśleniami, które mogą pomóc innym w osiągnięciu zrozumienia, a co za tym idzie duchowego i fizycznego uzdrowienia. Wierni bardzo często skupiają się na jakimś cytacie z pism Eddy, dzieląc się obecnymi swoją drogą do duchowego zrozumienia i w ostateczności rozwiązaniami problemu.

Dla wyznawców *Nauka i zdrowie* jest pozycją szczególną. Żaden Chrześcijański Naukowiec nie traktuje jej jako drugiej Biblii czy książki za-

²⁵ Na przykład w latach 90. XX w. popularna była tzw. seria marmurkowa (*Marble Edition*), nazwana tak od charakterystycznego paska przecinającego białą okładkę wszystkich pozycji z serii czy w pierwszej dekadzie XXI w. *Vivella Edition* wydawana w kolorze czerwonym i błękitnym, której nazwa pochodzi od rodzaju materiału skóropodobnego użytego do oprawienia książek. Nowoczesnym produktem, skierowanym głównie do młodego odbiorcy, jest *Wire-O Edition*, czyli wydanie niektórych publikacji, jak np. *Nauka i zdrowie*, na tzw. spirali, czyli w formie kołonotatnika.

²⁶ W 1903 r. Albert F. Conant zakończył prace nad Konkordancją do *Nauki i zdrowia*.

stępującej Biblię. Jest ona raczej podręcznikiem, pomocą, najsluszniejszym sposobem interpretacji, czy jak mówią wyznawcy, zgodnie tytułem „kluczem do Pisma Świętego”, mimo że nie stanowi ona analizy po kolei zawartości ksiąg biblijnych.

Nie można wyobrazić sobie żadnego nabożeństwa w Kościele Chrześcijańskiej Nauki bez Biblii, z której cytaty stanowią wprowadzenie do tematu prezentowanego danej niedzieli. Z Pisma Świętego pochodzi także błogosławieństwo odczytywane stojącym wiernym na zakończenie godzinowego spotkania niedzielnego. Uważa się, że *Nauka i zdrowie* pomaga uchwycić wyraźnie duchowe przesłanie Biblii, szczególnie w silnie zmateralizowanym współczesnym świecie. Samo słowo „Biblia” użyte jest nie mniej niż 70 razy w tekście autorstwa Eddy, a same odniesienia się do niej jako całości czy poszczególnych ksiąg (z zachowaniem protestanckiego, oczywiście, kanonu 66 ksiąg biblijnych), postaci, wydarzeń, przypowieści, przysłów jest właściwie do nie do policzenia.

Krytycy zarzucają, że ten „objawiony” tekst budzi wątpliwości i ze względu na ciągłe uzupełnienia, poprawki i zmiany, na co adepci tego wyznania odpowiadają, iż Bóg przygotowywał Eddy do przekazania duchowego orędzia niedoskonałym ludzkim językiem, co nigdy nie było prostym zadaniem. Zachowały się relacje pierwszego korektora prac (przez cztery lata od 1885 r.) Eddy, pastora J. W. Wiggina²⁷, który zaskoczony był fatalnym jakoby stylem, błędami logicznymi, interpunkcyjnymi, manieryzmem itp.²⁸.

***Nauka i zdrowie* oraz Biblia — bezosobowy pastor wyznania**

W 1895 r. Eddy dokonała jak na ówczesne czasy kroku rewolucyjnego. Zrezygnowała z wygłaszania kazań przez kogokolwiek, by nie dopuścić do fałszowania prawdziwości objawionego przekazu i ustanowiła Biblię i swoją książkę *Nauka i zdrowie z kluczem do Pisma świętego* jedynym bezosobowym Pastorem tej denominacji na całym świecie²⁹. Na stro-

²⁷ Był on emerytowanym pastorem uniwersalistów publikującym także artykuły w prasie religijnej pod pseudonimem Phare Pleigh lub J.H.W.

²⁸ W. Carther, G. Milmine, *The Life of Mary Baker G. Eddy & History of Christian Science*, Lincoln 1993, s. 327-339.

²⁹ M. B. Eddy, *Statut Kościoła Matki*, Boston 1990, s. 58.

nie 322 swego dzieła *Miscellaneous Writings*, autorka pisze: „Wasz dwójki i nieosobowy pastor, Biblia i *Nauka i zdrowie z kluczem do Pisma świętego* jest z wami; i Życie, które daje, Prawda, którą ilustruje, Miłość, którą demonstruje, to jest ten wielki Pasterz, który karmi moją trzodę i „do wód cichych” prowadzi”. Zamiast kaznodziejów kongregacje, w drodze demokratycznych głosowań, wybierają dwie osoby, najlepiej obydwu płci, jeśli to możliwe, czyli Pierwszego i Drugiego Czytającego do odczytywania Lekcji-Kazania na jeden z 26 sformułowanych przez Eddy tematów. Te Lekcje drukowane są w *Kwartalniku Chrześcijańskiej Nauki* (*Christian Science Quarterly*) odpowiednio wcześniej jako spis cytatów, które należy pozaznaczać w książkach i odczytać w wyznaczonej kolejności, zgodnie z instrukcją specjalnie powołanego ciała do tworzenia tychże Lekcji, zwanego *Komitetem Lekcji Biblijnych* (*Bible Lessons Committee*). 26 wspomnianych tematów to: *Bóg, Sakrament, Życie, Prawda, Miłość, Duch, Dusza, Umysł, Chrystus Jezus, Człowiek, Substancja, Materia, Rzeczywistość, Nierzeczywistość, Czy grzech, choroba i śmierć są rzeczywiste?, Doktryna pojednania, Próba po śmierci, Wieczne potępienie, Adam i człowiek upadły, Śmiertelnicy i nieśmiertelni, Dusza i ciało, Starożytna i nowoczesna nekromancja, czyli mesmeryzm i hipnotyzm, potępione, Bóg — jedyna przyczyna i Stwórca, Bóg — zachowawca człowieka, Czy wszechświat z człowiekiem włącznie został wytworzony przez siłę atomową? Chrześcijańska Nauka.*

Pierwsze *Lekcje Biblijne* w obecnej formie zostały opublikowane w 1898 r. Po śmierci Eddy starano się nadać sztywniejszy schemat, np. podzielono je na sześć sekcji z nie więcej niż 24 cytatami z Biblii i 30 z *Nauki i zdrowia*. Obecnie wrócono do mniej restrykcyjnych rozwiązań³⁰. Jak za czasów Założycielki, dopuszczono możliwość korzystania z innych niż *King James Version* tłumaczeń Biblii na język angielski w czytaniach wprowadzających do nabożeństwa. Pozostawiono jednak tradycyjne tłumaczenie Biblii w samych Lekcjach, które, w opinii autorki, mają „uzdrowiać i zbawiać świat od grzechu i śmierci”. Niczego nie zmienia się w pismach Eddy. Nikt nie ma takiej mocy czy władzy, nawet Zarząd. Pisma Eddy są nienaruszalną świętością.

Tematy Lekcji Biblijnych zostały wybrane osobiście przez Eddy i pojawiają się dwukrotnie w ciągu roku w *Kwartalnikach Chrześcijańskiej Nau-*

³⁰ Por. *Bible Lessons – flexibility and freshness for today’s reader*, w czasopiśmie *Christian Science Sentinel*, September 2, 2013.

ki — *Lekcjach Biblijnych*³¹, z zachowaniem zasady, iż zawsze w drugą niedzielę stycznia i lipca odbywa się w kościołach filialnych (tzn. wszystkich innych niż centralny Kościół Matka w Bostonie) nabożeństwa komunii i wówczas temat nosi tytuł *Sakrament*. Nabożeństwa te mają nieco inną kolejność i wiążą się z cichą modlitwą w pozycji klęczącej i przeżywaniem komunii z Bogiem. W Kościele Matce porządek nabożeństw jest taki sam przez wszystkie niedziele roku. Prawdziwie oddany Chrześcijański Naukowiec studiuje te lekcje codziennie.

Pierwszy Czytający ma prowadzić nabożeństwo zgodnie z porządkiem zawartym w napisanym przez Eddy *Statucie Kościoła Matki*, wybierać hymny do odśpiewania przez kongregację, odczytywać teksty z *Nauki i zdrowia* stanowiące część Kazania a Drugi Czytający ma odczytywać odpowiednie wyjątki z Biblii, zgodnie z wytycznymi *Kwartalnika*. Sama napisała krótkie wyjaśnienie dotyczące nabożeństw, które odczytywane jest każdej niedzieli w czasie nabożeństwa przed Kazaniem. Brzmi ono następująco:

„Przyjaciele,

Biblia i podręcznik Chrześcijańskiej Nauki są naszymi jedynymi karnodziejami. Odczytamy teraz teksty z Biblii i odnośne ustępy z podręcznika naszego wyznania. One to składają się na nasze kazanie. Pisma kanoniczne, wraz ze słowem naszego podręcznika, który potwierdza i wyjaśnia teksty biblijne w ich duchowej doniosłości i zastosowaniu do wszystkich wieków, przeszłych, terażniejszego i przyszłych, stanowią kazanie nieoddzielne od prawdy, nieskażone i niespętane ludzkimi hipotezami oraz potwierdzone boskim autorytetem”.

Pierwszy Czytający najpierw odczytuje jedną zwrotkę hymnu (najczęściej pierwszą) a w przypadku hymnów napisanych przez Eddy cały tekst przed powstaniem zebranych do śpiewu. Zawsze też odczytuje z należytą atencją, iż za chwilę odczytane zostaną wyjątki z Biblii i *Nauki i zdrowia z Kluczem do Pisma świętego* autorstwa Mary Baker Eddy.

³¹ *Christian Science Quarterly – Bible Lessons* wydawane są, jak nazwa wskazuje, co kwartał, w języku angielskim w wersji standardowej, gdzie znajdują się spisy cytatów do zaznaczenia w Biblii i *Nauce i zdrowiu*, jak również tzw. Full Text Edition, gdzie podawane są po kolei teksty do studiowania. Istnieją również nowoczesne wersje na nośniki elektroniczne (tablety, smartfony), wersje dla młodzieży z komiksowymi ilustracjami, informacjami o charakterze historycznym, kulturoznawczym itp. Mające na celu przybliżenie współczesnemu czytelnikowi zawłości czy to tekstu XVII-wiecznego tłumaczenia Biblii czy dość specyficznego wiktoriańskiego stylu pisarskiego Mary Baker Eddy.

W każdą pierwszą niedzielę miesiąca Pierwszy Czytający zobowiązany jest do odczytania słów Eddy ze *Statutu Kościoła Matki*, artykuł 8, paragraf 1 *Prawidła pobudek i czynów*:

„Ani niechęć, ani czysto osobiste przywiązanie nie powinny wywierać wpływu na pobudki lub czyny członków Kościoła Matki. W Nauce jedynie Miłość boska rządzi Człowiekiem, a Chrześcijański Naukowiec odzwierciedla łagodną tkliwość Miłości w strofowaniu grzechu, w prawdziwym braterstwie, miłosierdziu i przebaczeniu. Członkowie tego Kościoła powinni codziennie czuwać i modlić się, aby zostali wyzwoleni z wszelkiego zła, przepowiadania, sądzenia, potępiania, radzenia, wpływania lub ulegania błędnym wpływom”³².

Porządek nabożeństw, który pozostał niezmienny od czasów Eddy wygląda następująco:

- Hymn;
- Wybrany przez Pierwszego Czytającego wybrany wyjątek z Biblii wprowadzający do tematu;
- Cicha modlitwa;
- Modlitwa Pańska (Ojciec nasz) z jej duchowym wytłumaczeniem z *Nauki i zdrowia*;
- Hymn;
- Wiadomości kościelne;
- Śpiew solowy (solista lub opuszcza się ten punkt, gdy nie ma w danej kongregacji odpowiedniej osoby);
- *Prawidła pobudek i czynów* odczytywane przez Pierwszego Czytającego w każdą pierwszą niedzielę miesiąca;
- *Krótkie wyjaśnienie dotyczące nabożeństw* napisane przez Mary Baker Eddy;
- Lekcja-Kazanie z *Kwartalnika Chrześcijańskiej Nauki*;
- Zbiórka pieniężna (kolekta);
- Hymn;
- *Naukowe Twierdzenie Bytu z Nauki i zdrowia* (468:11-18)³³ i odpowiedni wyjątek z Pierwszego Listu Św. Jana (3,1-3);

³² M. B. Eddy, *Statut Kościoła Matki*, Boston 1990, s. 40.

³³ „Nie ma życia, prawdy, inteligencji ani substancji w materii. Wszystko jest nieskończonym Umysłem i jego nieskończoną manifestacją, gdyż Bóg jest Wszystkim-wszystkim”. Duch jest nieśmiertelną Prawdą; materia jest śmiertelnym błędem. Duch to rzeczywiste i wieczne; materia to nierzeczywiste i doczesne. Duch to Bóg, a człowiek to Jego obraz i podobieństwo. Dlatego człowiek nie jest materialny, człowiek jest duchowy”.

- Błogosławieństwo.

Zaproponowana przez Eddy interpretacja Modlitwy Pańskiej spotyka się częstokroć z zarzutem ingerencji w natchniony tekst biblijny oraz stawianie swojego autorytetu ponad Biblię, co wraz z antytrynityzmem, stanowi największą trudność w dialogu międzywyznaniowym.

Tekst ten przedstawia się następująco³⁴:

Ojciec nasz, któryś jest w niebiesiach,
Ojciec — Matko Boże nasz, wszechharmonijny,
Święć się imię Twoje,
Jedyny uwielbienia godny.
Przyjdź Królestwo Twoje,
Twoje Królestwo przyszło; Tyś jest zawsze obecny;
Bądź wola Twoja, jako w niebie, tak I na ziemi
Uzdołnij nas do tego, abyśmy wiedzieli, że — jak w niebie, tak I na ziemi —
Bóg jest wszechmocny, najwyższy;
Chleba naszego powszedniego daj nam dzisiaj,
Daj nam łaskę na dzień dzisiejszy, nakarm zgłodniałe uczucia;
I odpuść nam nasze winy, jako I my odpuszczamy naszym winowajcom;
A Miłość jest odzwierciedlona w miłości;
I nie wódź nas na pokuszenie, ale nas zbaw ode złego;
A Bóg nie wodzi nas na pokuszenie, ale nas zbawia od grzechu, choroby
I śmierci;
Albowiem Twoje jest Królestwo, i moc, i chwała, na wieki wieków.
Albowiem Bóg jest nieskończony, wszystka moc, wszystko Życie, Prawda,
Miłość, ponad wszystko i Wszystko.

Lekcje Kazania na poszczególne niedziele, studiowane przez cały tydzień poprzedzający nabożeństwo, stanowią także podstawę nauczania (po przerobieniu podstawowych zagadnień, takich jak: Dekalog, Błogosławieństwa na Górze) w Szkołach Niedzielnych dla dzieci i młodzieży do lat 20³⁵.

³⁴ M. B. Eddy, *Nauka i zdrowie*, Boston 1969, s. 16-17.

³⁵ Młodzi wyznawcy nie uczestniczą w nabożeństwach niedzielnych, gdyż w tym czasie mają osobne spotkania Szkoły Niedzielnej, zgodnie ze Statutem Kościoła Matki. Istnieją także organizacje uczelniane skupiające studentów i kadrę dydaktyczną, ale nadal zachowywana jest zasada, by do ukończenia 20. roku życia wyznawcy brali udział w zajęciach Szkoły Niedzielnej.

Małe dzieci uczone są w Szkole Niedzielnej modlitwy ułożonej dla nich przez Eddy. Jest to tzw. *Children's Prayer*³⁶.

Podczas nabożeństw komunii czyta się sześć Zasad Chrześcijańskiej Nauki, dotyczących źródła objawienia, natury Boga, roli Jezusa, a zwłaszcza jego śmierci i zmartwychwstania, pojęcia Ducha Świętego³⁷, zasad życia chrześcijańskiego, pod którymi podpisuje się każdy wyznawca przystępujący do Kościoła. Zostały one sformułowane przez Eddy i zastępują one wyznawcom tradycyjne Credo. Pierwsza z tych zasad podkreśla prymat Biblii nad wszelkimi innymi księgami. Zasada ta głosi: *Jako zwolennicy Prawdy bierzemy natchnione Słowo Biblii za naszego wystarczającego przewodnika do wiecznego Życia*³⁸. Chrześcijańskim Naukowcom często zarzuca się, że *Nauka i zdrowie* zastępuje im Biblię. Apologetycy ruchu zawsze jednak z naciskiem podkreślają, że w żadnym wypadku sytuacja taka nie ma miejsca. *Nauka i zdrowie* nie zastępuje Pisma świętego, co więcej bez niego nie mogłaby istnieć samodzielnie. Ona jedynie „dostarcza klucza do Pisma świętego, a klucz nie zastępuje drzwi, które otwiera. Chrześcijańscy Naukowcy studiują Biblię pilniej niż większość ludzi, ponieważ *Nauka i zdrowie* uczyniły ją dla nich tak cudownie żywą i praktyczną”³⁹.

Nabożeństwa okolicznościowe prowadzone z okazji Święta Dziękczynienia⁴⁰ wyglądają podobnie do niedzielnych, z tym wyjątkiem, że tematem jest „Dziękczynienie”. Zebrani w USA wysłuchują odczytywanego orędzia Prezydenta lub Gubernatora danego Stanu a następnie dzielą się świętecznie swoimi doświadczeniami i składają podziękowania za cały rok opieki boskiej. Każde z wystąpień jest dość krótkie i zwyczajowo kończy się podziękowaniem dla „Chrystusa Jezusa i Mary Baker Eddy”.

Każdy wyznawca pragnący pogłębić swoją wiedzę uczestniczy raz w życiu w 12-dniowym kursie instrukcyjnym Chrześcijańskiej Nauki (*Chri-*

³⁶ Cyt. za L. Greenhouse, *fathermothergod*, Nowy Jork 2011, s. 6; oryginalny tekst modlitwy brzmi:

*Father-Mother God,
Loving me, -
Guard me while I sleep;
Guide my little feet
Up to Thee.*

³⁷ Jest nim, zgodnie z interpretacją przedstawioną przez Eddy, odkryta przez nią w 1866 r. Chrześcijańska Nauka.

³⁸ M. B. Eddy, *Statut Kościoła Matki*, Boston 1969, s. 497.

³⁹ *Pytania i odpowiedzi na temat Chrześcijańskiej Nauki*, wyd. polskie, Boston 1978, s. 34-35.

⁴⁰ Przypadającego w USA na czwarty czwartek listopada.

stian Science Class Instruction), prowadzonym przez jednego z około 150 obecnie działających na świecie nauczycieli Chrześcijańskiej Nauki, gdzie każdego dnia studiowany jest po kolei rozdział *Rekapitulacja z Nauki i zdrowia* wyjaśniający takie tematy jak: Bóg, człowiek, materia, Duch, substancja, inteligencja, uzdrawianie, realność świata duchowego i złudzenie materialnych zmysłów itp. Bez ukończenia tego kursu trudno jest znaleźć zatrudnienie w prowadzonych przez Kościół instytucjach (wydawnictwa, media, domy opieki) czy zostać praktykującym, czyli osobą uzdrawiającą i w ten sposób zarabiającą na swoje utrzymanie. Kurs ten to także pierwszy krok do ewentualnego późniejszego wygłaszania odczytów na temat Chrześcijańskiej Nauki czy nauczania innych wyznawców. Jedynie Biblia i pisma Eddy wykorzystywane są w tym procesie edukacyjnym. Każdego roku uczestnicy wszystkich edycji kursów u danego nauczyciela spotykają się na jedno sobotnie popołudnie, by przypomnieć sobie zdobytą wiedzę, wspólnie wysłuchać wykładów na określony — wybrany przez tego nauczyciela — temat i spotkać się z osobami ze swojego kręgu. Spotkania takie (*Pupils' Associations*) odbywają się nawet po śmierci danego nauczyciela, jeśli zgromadzenie uczniów jest jeszcze dość liczne i jest w stanie zaprosić innego doświadczonego nauczyciela do sprawowania nad nimi opieki⁴¹.

Propagowanie dzieł Mary Baker Eddy w czasach współczesnych

W ostatniej dekadzie XX i na początku XXI w. dał się zauważyć wzrost aktywności Kościoła w propagowaniu *Nauki i zdrowia* jako książki dla każdego, kto zainteresowany jest duchowością, medycyną alternatywną, zmagającą się z depresją, nałogami, zetknął się z ruchem *New Age* itp. W 1994 r. rozpoczęto na szeroką skalę propagowanie tzw. *trade editions*, czyli popularnego wydania w papierowej okładce o niezwykle nowoczesnej kompozycji i kolorystyce, gdzie zmarginalizowano rzucające się do tej pory emblematy ruchu, mając na celu wywołanie skojarzenia książki przez potencjalnego odbiorcę z innymi publikacjami o charakterze samopomocowym czy alternatywnym. Wprowadzono wówczas indeks z nowoczesną terminologią, nieznaną z pewnością w XIX w., gdy dzieło to powstawało, jak np. detoksykacja, narkotyki, uzależnienia, depresja. Te dodatki, wraz ze wstępem Wydawcy, nie podlegały numeracji stron i wersów, zarezerwowanej dla części

⁴¹ Lista takich zgromadzeń, na bieżąco aktualizowana, podawana jest na stronie internetowej: <http://christianscience.com/member-resources/for-individuals/class-instruction-and-teachers/visiting-associations>.

kanonicznej autorstwa Eddy. W szeregu gazet, w tym w *New York Times*, pojawiły się ogłoszenia reklamowe skierowane do „ludzi, którzy nie boją się myśleć” ze zdjęciami osób, którym książka pomogła poprawić sytuację zawodową czy uzyskać uzdrowienie fizyczne przez samo czytanie tej publikacji. Wśród nich znalazła się Giulia Plum, jedna z najbardziej znanych konwertytek, która porzuciła swoją karierę psychoterapeutki na rzecz nowej religii⁴². Przedstawiciele handlowi z Bostonu odwiedzali lokalne księgarnie i targi książki, gdzie propagowali wspomniane dzieło. Towarzyszyło temu ogromne zainteresowanie badaniami historii ruchu feministycznego i roli kobiet w amerykańskim życiu społecznym i religijnym. W 1992 r. Krajowe Stowarzyszenie Książek Kobiety⁴³ zaliczyło *Naukę i zdrowie* do jednej z 75 „książek napisanych przez kobiety, których słowa zmieniły świat”⁴⁴.

Co jakiś czas Kościół Matka w Bostonie organizuje spotkania świadectw poświęcone dyskusjom nad błogosławieństwami płynącymi ze studiowania *Nauki i zdrowia*. Ważnym wydarzeniem było tego typu spotkanie w Bostonie w 1993 r., gdy to wyznawcy z całego świata dzielili się w swoich językach (z tłumaczeniem na angielski na ekranie) doświadczeniami i świadectwami uzdowień związanym z lekturą *Nauki i zdrowia*. Reprezentowali oni 16 (poza angielskim) języków⁴⁵, na które do tej pory (oraz w angielskiej wersji języka Braille’a) przetłumaczono całości Podręcznik Chrześcijańskiej Nauki⁴⁶. Regularnie też mają miejsce spotkania młodzieży czy to w centrali w Bostonie, czy też regionalne zjazdy w różnych miejscach świata⁴⁷. Wyznawcy Chrześcijańskiej Nauki są w szerokim rozumieniu tego sformułowania ludźmi książek i czytelnictwa. Nie tylko Biblia i *Nauka i zdrowie* oraz

⁴² C. Fraser, *God's Perfect Child*, Nowy Jork 1999, s. 404.

⁴³ Women's National Book Association, cyt. za: C. Fraser *God's Perfect Child*, Nowy Jork 1999, s. 405.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Francuski, niemiecki, hiszpański, portugalski, szwedzki, duński, norweski, fiński, holenderski, włoski, grecki, czeski, polski, rosyjski, indonezyjski i japoński. W kilkunastu językach istnieją niepełne (nieautoryzowane i wykorzystywane na użytek prywatny) tłumaczenia Podręcznika Chrześcijańskiej Nauki i innej literatury wyznaniowej.

⁴⁶ Teksty świadectw ogłoszonych w czerwcu 1993 r. przetłumaczono na język angielski i zamieszczano od września 1993 r. do maja 1994 r. w miesięczniku *Christian Science Journal*.

⁴⁷ W Europie najczęściej w Wielkiej Brytanii lub Niemczech ze względu na duże grono wyznawców i popularność języków angielskiego i niemieckiego, chociaż głównym terenem ekspansji ruchu jest obecnie Afryka i Ameryka Łacińska.

inne dzieła Eddy są dla nich przedmiotem studiowania⁴⁸. Od samego początku Założycielka ruchu zalecała wglębianie się w Słowo Boże, korzystanie z pomocy w postaci słowników, konkordancji, atlasów biblijnych itp. Jej własny księgozbiór obfitował w tego rodzaju publikacje. Na ulicach wielu miast można spotkać zarówno przy placówkach tego wyznania (zwanymi Kościołami Chrystusa, Naukowca, lub Stowarzyszeniami Chrześcijańskiej Nauki⁴⁹), jak i w innych często odwiedzanych miejscach (jak np. pasażach handlowe, lotniska, dworce) *Czytelnie Chrześcijańskiej Nauki* (*Christian Science Reading Rooms*). Są to doskonałe miejsca do wyciszenia, lektury, medytacji, gdzie pracownicy chętnie okazują pomoc, bez natrączywego prozelityzmu, na co wskazują nawet uwagę byli członkowie i krytycy ruchu⁵⁰. Obok wspomnianych wcześniej pozycji, można tam przeczytać na miejscu, wypożyczyć bądź nabyć liczne biografie Eddy, czasopisma, takie, jak: tygodnik *Christian Science Sentinel*, miesięcznik *Christian Science Journal*, miesięcznik wydawany w kilku językach obcych zatytułowany *Herald of Christian Science*⁵¹, *Kwartalnik Chrześcijańskiej Nauki-Lekcje Biblijne* (także w kilku językach i formatach), a zwłaszcza - będący dumą każdego Chrześcijańskiego Naukowca — międzynarodowy dziennik *Christian Science Monitor* założony przez Eddy w 1908 r. Obecnie czytelnie wyposażone są w najnowocześniejsze urządzenia, takie jak komputery, tablety, do czytania na ekranie tekstów, oglądania filmów i retransmisji z najważniejszych wydarzeń kościelnych, takich jak Doroczne Zebranie w Kościele Matce, które odbywa się w pierwszych dniach czerwca.

⁴⁸ Wyznawcy zazwyczaj mówią o sobie: „a student of Christian Science”, w Polsce „studiujący Chrześcijańską Naukę”, dając do zrozumienia, iż pojęcie prawd religijnych jest czynnością stałą, trwającą teraz i wiecznie, wymagającą refleksji i nieustannego wysiłku poznawania i zrozumienia.

⁴⁹ Czy dana grupa wyznawców zorganizowana jest w Kościół czy w Stowarzyszenie zależy od liczby wyznawców w danej okolicy oraz od tego czy posiada wśród swoich członków tzw. praktykującego, czyli osobę utrzymującą się z pomagania innym przez modlitwę w uzdrawianiu czy to dolegliwości fizycznych, czy dysharmonii o innym charakterze. Szczegółowe zasady tworzenia lokalnych społeczności, kościołów filialnych czy stowarzyszeń określa *Statut Kościoła Matki*. Przyjmuje się podstawową zasadę, iż miejscowe placówki, niezależnie od miejsca swojej działalności, stanowią filie Kościoła Matki, Pierwszego Kościoła, Chrystusa, Naukowca w Bostonie, stan Massachusetts, USA.

⁵⁰ B. Wilson, *Blue Windows: A Christian Science Childhood*, Nowy Jork 1997, s. 47.

⁵¹ Wydania comiesięczne dostępne są obecnie w językach: hiszpańskim, niemieckim, francuskim i portugalskim, natomiast w kilkunastu innych dostępne są online wydania kwartalne.

Mary Baker Eddy i Christian Science — czy to jeszcze jest chrześcijaństwo?

W dotychczasowej historii Kościoła Chrześcijańskiej Nauki daje się zauważyć tendencje do swego rodzaju deifikacji Założycielki, nie stawiając jej na równi z Jezusem czy apostołami lub prorokami, nie mniej jednak eksponując jej wyjątkowość, jako *Odkrywczyńi* prawd odwiecznych.

Warto w tym miejscu zauważyć mało znaną poza ruchem publikację. Jest to opublikowany w 1893 r. zbiór poezji napisanych przez Eddy *Christ and Christmas* (ilustrowany przez artystę Jamesa F. Gilmana). Na obrazach widzimy Jezusa obok kobiety przypominającej do złudzenia Eddy, która trzyma inskrypcję z napisem „Christian Science”. Publikacja ta, poza Kościołem, odebrana została ze sporym niesmakiem, jako wywyższanie Założycielki do wymiarów niemal nadprzyrodzonych⁵².

W 1943 r. Zarząd Kościoła Matki⁵³ wydał dokument zatytułowany *Mrs. Eddy's Place*, gdzie przypomina, iż Eddy została wyznaczona przez Boga do roli posłańca dla tego wieku objawiającego Prawdę i reprezentującego macierzyństwo Boga, tak jak Jezus ilustrował ojcostwo Boga, którego Christian Science pojmuje nieosobowo i bezpłciowo, jako Ojca-Matkę Boga, czemu daje się wyraz w duchowej interpretacji Modlitwy Pańskiej.

Na każdego wiernego członka Kościoła Matki Eddy nałożyła obowiązek codziennego odmawiania modlitwy przez nią ułożonej: „Przyjdź Królestwo Twoje; niechaj rządy boskiej Prawdy i Miłości będzie we mnie utwierdzone i wypleni ze mnie wszelki grzech, a Słowo Twoje niechaj wzbogaca uczucia całej ludzkości i nimi rządzi”⁵⁴.

Na witrażach ścianach oryginalnego budynku Kościoła Matki i ścianach rozbudowanej świątyni (Extension of The Mother Church) widnieją

⁵² Natomiast kilka lat temu przygotowano, dostępny na stronie internetowej <http://christianscience.com/what-is-christian-science/mary-baker-eddy-discoverer-founder-author> film o Mary Baker Eddy zatytułowany *A Heart in Protest*, z udziałem szeregu ekspertów spoza denominacji, który przyjęty został jako niezwykle obiektywne, nowoczesne, spojrzenie na tę postać.

⁵³ Zarząd (*Christian Science Board of Directors*) powołany, zgodnie z wolą Eddy składa się z 5 osób obydwójga płci, doświadczonych nauczycieli i praktykujących Chrześcijańskiej Nauki. W przypadku zwolnienia się miejsca w Zarządzie pozostali członkowie, w drodze wewnętrznych ustaleń i głosowania, powołują nowego członka w swoje szeregi.

⁵⁴ M. B. Eddy, *Statut Kościoła Matki*, Boston 1969, s. 41.

obrazy z Eddy i Jezusem oraz cytaty z podpisami: „Jesus, the Christ” i „Mary Baker G. Eddy”, co na niezorientowanym odbiorcy od razu wywiera wrażenie, że są to osoby czcigodne, których natchnione słowa zostały zacytowane, jako pismo kanoniczne⁵⁵.

Eddy jasno sformułowała warunki, jakie należy spełnić, by zostać przyjętym w poczet członków jej denominacji: „Aby zostać członkiem Kościoła Matki, The First Church of, Christ, Scientist, w Bostonie, Mass., kandydat musi wierzyć w doktryny Christian Science zgodnie z platformą i naukami zawartymi w Podręczniku Christian Science *Nauka i zdrowie z Kluczem do Pisma świętego* autorstwa Wielebnej Mary Baker Eddy. Biblia wraz *Nauką i zdrowiem* oraz innymi dziełami M.B. Eddy powinny być jedyne podręcznikami przy samokształceniu w Christian Science, nauczaniu i stosowaniu w praktyce metafizycznego uzdrawiania”⁵⁶.

Eddy zadbała także, żeby z jej pism korzystać aktywnie w różnych aspektach życia, także po jej śmierci. Wszystkie zasady przez nią wydane pozostają w mocy. Nadal nieosobowy Pastor w postaci Biblii i *Nauki i zdrowia* stanowi strawę duchową dla wyznawców, nie wolno wrywać z kontekstu, publikować bez aprobaty Zarządu Kościoła jej dzieł, zabrania się jakiegokolwiek tłumaczenia na języki obce bez zezwolenia, parafrazowania czy interpretowania jej pism. Należy zawsze głośno i wyraźnie wspomnieć o autorce i tytule dzieła. Nawet Modlitwa Pańska, podstawowa modlitwa każdego chrześcijanina, ma na sobie w tym ruchu odcisnięte piętno Eddy w postaci tzw. duchowego wytłumaczenia. Eddy obecna jest ze swoimi pismami w życiu wyznawców na każdym kroku. Czytają je oni od początku do końca, wybiórczo, na chybił trafił poszukując odpowiedzi na dany problem czy szukając wskazówki. Eddy była niezwykle wyczulona na kwestie plagiatów jej dzieł w czasie tworzenia się Ruchu Nowej Myśli (*New Thought*). Liczne procesy sądowe, w które była zaangażowana dotyczyły przede wszystkim tych zagadnień. Dlatego kwestia praw autorskich stanowi od kilkadziesiąt lat jeden z istotnych punktów polityki wydawniczej i archiwistycznej Kościoła. Zawsze pilnowano przedłużania praw autorskich a na początku XXI w. zaczęto tworzyć *Bibliotekę Mary Baker Eddy* przy centrali ruchu w Bostonie (*Mary Baker Eddy Library for the Betterment of Humanity*⁵⁷), gdzie zgromadzono i nadal pozyskuje się publikowanie i niewydawane do tej pory źródła pisane i drukowane, fotograficzne i inne związane z ży-

⁵⁵ W. Carther, G. Milmine, *The Life of Mary Baker G. Eddy & History of Christian Science*, Lincoln 1993, s. 452.

⁵⁶ M. B. Eddy, *Statut Kościoła Matki*, Boston 1969, s. 34.

⁵⁷ Strona internetowa Biblioteki: <http://www.marybakereddylibrary.org>.

ciem Założycielki, jej czasami, początkami ruchu, życiem wyznawców, rolą kobiet itp.

Najczęstszymi głosami krytycznymi dotyczącymi roli Eddy i jej pism są te, które podkreślają odrzucenie tradycyjnego chrześcijaństwa, dawanie posłuchu interpretacji biblijnej zaproponowanej i narzuconej przez założycielkę, jak ma to miejsce w takich wspólnotach jak np. Dzieci Boże zwane inaczej Rodziną, gdzie autorytetem jest David (Moses) Berg i jego pisma i doświadczenia uznawane są za jedyną autorytatywną interpretację Biblii⁵⁸. Luterński teolog Kurt Hutten twierdzi, że podobne stanowisko jest wyznacznikiem sekty, gdyż każda sekta trzyma Pismo Święte w prawej ręce a „własną biblię w lewej ręce”, to znaczy inne źródło autorytetu używane do interpretowania, a często do rozszerzania i zastępowania nauki samej Biblii⁵⁹.

Denominacje protestanckie, które określa się terminem sekty, należą najczęściej do jednej z dwu kategorii. Pierwsza obejmuje te związki wyznaniowe, gdzie eksponuje się Biblię i nie dodaje oficjalnie żadnych dodatkowych pism świętych (Świadkowie Jehowy). Druga to ta, do której zalicza się ugrupowania z dodatkowym objawieniem boskim w postaci czy to bezpośrednio nowego pisma świętego (jak na przykład Mormoni ze swoją *Księgą Mormona, Naukami i Przymierzami* czy *Perłą Wielkiej Wartości*) lub jedyną prawną interpretacją Biblii (Chrześcijańska Nauka i jej podręcznik tutaj wielokrotnie przywoływany)⁶⁰. „Problem zaczyna się wówczas, gdy obok Słowa natchnionego zawartego w Piśmie Świętym, pojawiają się kolejne wypowiedzi inspirowane przez Ducha Świętego, które mogłyby aspirować do rangi Słowa Boga. W takim wypadku sprawa zamknięcia kanonu i relacji Biblii do wypowiedzi proroków czasów pozabiblijnych zostaje na nowo otwarta”⁶¹. Joachim Wach określa Chrześcijańską Naukę nie jako instytucję kościelną czy sektę, lecz ruch o charakterze wyznania ze względu na cechy stowarzyszenia filozoficznego lub świeckiego bractwa. Grupy tradycyjnie chrześcijańskie, jego zdaniem, różnią się odnośnie roli, jaką przypisują Biblii jako „bardziej lub mniej ekskluzywnej normie wiary”⁶². Nie mniej jednak nawet najzagorza-

⁵⁸ M. Burrell, *Wyzwanie kultów*, Warszawa 1988, s. 73.

⁵⁹ Tamże, s. 73.

⁶⁰ Tamże, s. 80.

⁶¹ I. Korpyś, *Znaczenie pism Ellen Gould White w Kościele Adwentystów Dnia Siódmego*, w: *Protestancka Kultura Słowa*, Kraków 2009, s. 131.

⁶² *Typy doświadczenia religijnego: buddyzm, islam, chrześcijaństwo*, Kraków 2013, s. 236.

si krytycy Eddy, jak na przykład oksfordzki historyk H.A.L Fisher, przyznają: „Kiedy spytamy, jakie było wewnętrzne źródło jej mocy, odpowiedź może być tylko jedna — religia... Wielkie idee o Bogu, nieśmiertelności, duszy, życiu przenikniętym chrześcijaństwem nie były nigdy odległe jej myśleniu”⁶³.

Ze względu na niewielką obecnie liczebność wyznawców ruchu w Polsce (około kilkunastu osób), recepcja dzieł Mary Baker Eddy jest bardzo ograniczona. W miarę regularne spotkania oraz publiczne wykłady z udziałem zaproszonych z zagranicy prelegentów stanowią nieliczne okazje do popularyzacji zasad Chrześcijańskiej Nauki w Polsce.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Burrell M., *Wyzwanie kultów*, Warszawa 1988.
- [2] Carther W., Milmine Georgine G., *The Life of Mary Baker G. Eddy & History of Christian Science*, Lincoln 1993.
- [3] Eddy M. B., *Nauka i zdrowie z Kluczem do Pisma świętego* (wyd. polskie), Boston 1992.
- [4] Eddy M. B., *Statut Kościoła Matki* (wyd. polskie), Boston 2001.
- [5] Eliade M. (red.), *Mary Baker Eddy*, [w:] *The Encyclopedia of Religion*, Vol. 5, New York 1986.
- [6] Ferguson I., Frederick H. V., *A world more bright: The Life of Mary Baker Eddy*, Boston 2013.
- [7] Fisher H. A. L., *Our New Religion*, Whitefish 2003.
- [8] Fraser C., *God's Perfect Child: Living and Dying in the Christian Science Church*, New York 1999.
- [9] Goodspeed R. C., *Metaphors in the Study of Christian Science, and the Light they Shed on its Founder Mary Baker Eddy*, Bloomington 2010.
- [10] Greenhouse L., *Fathermothergod: my journey out of Christian Science*, New York 2011.
- [11] *Handbook for Readers*, Boston 1981.
- [12] Knapp B., *The Destiny of The Mother Church*, Boston 1991.

⁶³ *Our New Religion*, Nowy Jork 1930, s. 61, cyt. za: S. Gottschalk, hasło *Mary Baker Eddy*, [w:] *The Encyclopedia of Religion* (Ed. M. Eliade), Vol. 5, Nowy Jork 1986, s. 29-31 (tłumaczenie nieautoryzowane na potrzeby wewnętrzne Stowarzyszenia Chrześcijańskiej Nauki w Warszawie).

- [13] Ludwig T., *The Sacred Paths: Understanding the Religions of the World*, Upper Saddle River 1996.
- [14] Peel R., *Mary Baker Eddy: The Years of Discovery*, Boston 1972.
- [15] Peel R., *Mary Baker Eddy: The Years of Trial*, Boston 1977.
- [16] Peel R., *Mary Baker Eddy: The Years of Authority*, Boston 1982.
- [17] *Pytania i odpowiedzi na temat Chrześcijańskiej Nauki*, Boston 1978.
- [18] Twain M., *Christian Science*, New York 1903.
- [19] Wach J., *Typy doświadczenia religijnego: buddyzm, islam, chrześcijaństwo*, Kraków 2013.
- [20] *Healer*, Boston 2009.
- [21] *We knew Mary Baker Eddy Volume I* (expanded edition), Boston 2011.
- [22] *We knew Mary Baker Eddy Volume II* (expanded edition), Boston 2013.
- [23] Wilson B., *Blue Windows: A Christian Science Childhood*, New York 1997.
- [24] von Fettweis Y. C., Warneck R. T., *Mary Baker Eddy: Christian Zweig S., Mental Healers: Franz Anton Mesmer, Mary Baker Eddy, Sigmund Freud*, Lexington 2012.

ZNACZENIE PISM MARY BAKER EDDY DLA WYZNAWCÓW RUCHU CHRZEŚCIJAŃSKIEJ NAUKI (CHRISTIAN SCIENCE)

STRESZCZENIE

Chrześcijańska Nauka (Christian Science) to religia i system praktyk zaliczanych do metafizycznych ruchów religijnych XIX w. Impuls jej został nadany w 1866 r. w Nowej Anglii przez Mary Baker Eddy (1821–1910), która w swoich pismach twierdziła, iż choroba jest iluzją, możliwą do skorygowania przez samą modlitwę. Eddy była radykalną chrześcijańską myślicielką, odkrywczynią i założycielką Chrześcijańskiej Nauki, pastorem, autorką, pionierem w uznaniu znaczenia relacji ciało-umysł, mimo zarówno podziwu, jak i szyderstwa ze strony tak znaczących współczesnych jej postaci jak np. Mark Twain. Książka *Nauka i zdrowie*

z *Kluczem do Pisma świętego*, po raz pierwszy opublikowana w 1875 r., a sprzedana dotąd w nakładzie 10 milionów egzemplarzy, od 140 lat stanowi inspirację dla milionów studiujących Chrześcijańską Naukę. Kilka lat temu uznana została za jedną z "75 książek napisanych przez kobiety, których słowa zmieniły świat." Pozycja ta, wraz z Biblią, stanowi pismo kanoniczne tej religii.

Słowa kluczowe:

Chrześcijańska Nauka, Christian Science, Mary Baker Eddy, Nauka i zdrowie z Kluczem do Pisma świętego, Christian Science Monitor, duchowe uzdrawianie.